

Радослав Гаћиновић*

Институт за политичке студије, Београд

ЕНЕРГЕТСКА БЕЗБЕДНОСТ ДРЖАВЕ**

Сажетак

Овај рад је покушај аутора да укаже на значај енергетске безбедности у функционисању укупног система безбедности модерне државе на почетку XXI века. Пошто је енергија извор живота на земљи, постаје све већа борба за енергетску превласт између великих сила, што неминовно условљава да се посвети много већа пажња енергији и енергетској безбедности на свим нивоима како у политици националне државе, тако и на нивоу међународне заједнице. Управо због њене важности у функционисању људског друштва и државе научна јавност мора уложити додатне напоре да на основу својих научно-истраживачких резултата увери политичке елите државе да је енергетска безбедност изузетно важна за функционисање и интегралну безбедност како државе и друштва, тако и међународне заједнице на глобалном нивоу. Због тога је неопходно општеприхватљиво дефинисање енергетске безбедности као значајног подсистема националне и међународне безбедности. Аутор овог рада сматра да “енергетска безбедност” као део националне безбедности државе и интегралне безбедности ОУН представља скуп политичких, економских, војних и стратегијско-техничких континуираних радњи у процесу технички правилне експлоатације, испоруке и редовног снабдевања свих корисника енергентима. Такође, “енергетска безбедност” обухвата стручност кадрова, како би се омогућило задовољавање енергетских потреба, очување животне средине и самог човека у њој.

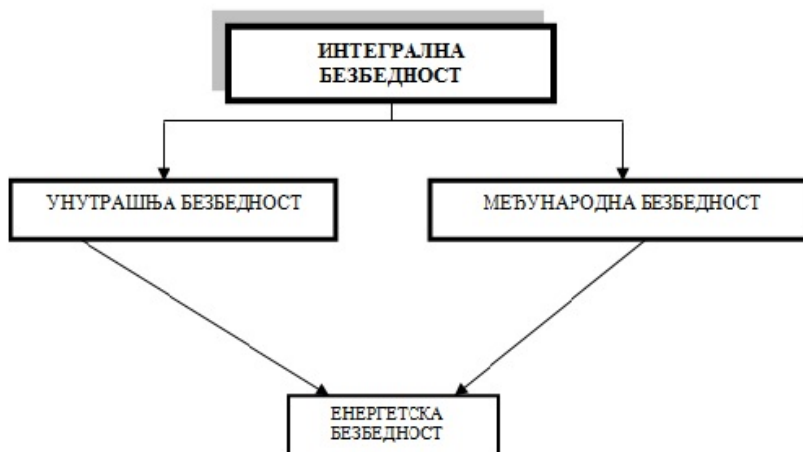
Кључне речи: држава, безбедност, национална безбедност, енергетска безбедност, међународна заједница

* Научни саветник у Институту за политичке студије, Београд

** Овај текст је настао као део рада у оквиру пројеката бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Историјски одлучујући елемент у поимању безбедности била је војна сила. У другој половини XX века безбедносна дилема нагло се помера ка ширем подручју друштвеног живота, при чему невојни фактори угрожавања безбедности заузимају све значајније место, а извор моћи државе помера се са строго војних фактора и њених пратећих елемената ка технологији, образовању људског потенцијала и контроли тржишта. Мењају се и услови за одржавање војног капацитета; оружје застарева невероватном брзином услед технолошких иновација, чиме научна сазнања добијају посебно место. Схватање комплекса безбедности на почетку XXI века излази из домена одбране земље и обухвата мноштво активности које су само посредно везане за поимање одбране у класичном значењу тог термина. *Безбедност у његовом комплексном значењу подразумева услове за несметани друштвенио-политички, економски и културни развој свих основних друштвених општецивилизацијских вредности које су, иначе, примерене човеку као таквом.*¹⁾

Слика 1. Енергетска безбедност у систему интегралне безбедности

Примењујући интердисциплинарни приступ анализе безбедности и досадашњих дефиниција, аутор овог рада даје сопствену дефиницију безбедности: *Безбедност је стање које људској популацији гарантује континуитет слободног функционисања из којег се развијају процеси изградње стварног осећаја слободе, правде и*

1) Љубомир Стајић, Радослав Гаџиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2004, стр. 9-10.

здраве животне средине где се слободно живи, ради и развијају сопствене интелектуалне способности.²⁾

ЕНЕРГЕТСКА БЕЗБЕДНОСТ ВАЖАН ДЕО НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ ДРЖАВЕ

Термин «национална безбедност» на почетку XXI века се користи за означавање далеко ширег појма од изворног значења, јер се под њим подразумева жељено стање безбедности једне државе, које се постиже елиминисањем унутрашњих и спољних облика угрожавања њене безбедности. Дакле, национална безбедност је појам са вишеструким значењем. У најопштијем смислу подразумева слободу од страха, претњи и физичког насиља над становништвом, односно грађанима једне државе. Међутим, национална безбедност укључује и политичке, економске, моралне, социјалне, културне, идеолошке и нормативне елементе, што је одувек отежавало њену прецизну дефиницију. У питању је друштвено конструисан концепт безбедности једне државе који стиче специфично значење само унутар социјалног контекста у којем држава егзистира. Појам националне безбедности се поистовећује у неким ситуацијама са појмом "државна безбедност". Међутим, национална безбедност је стање у коме се обједињавају све врсте безбедности једне државе. Парадигме и институционални модели националне безбедности су се мењали кроз историју. Посматрана историјски, национална безбедност је нераздвојно била повезана са државом и њеним безбедносним сектором. Међутим, национална безбедност је постепено захватала политичку, економску, социјалну и културну сферу. Иако одбрана од спољњег напада остаје централни проблем националне безбедности, ипак пракса је недвосмислено потврдила да држава може бити угрожена унутрашњим потресима, економским и друштвеним поремећајима, нарочито у заједницама којима недостаје осећај идентитета и социјалне кохезије.³⁾ Отуда је у научним разматрањима овог појма неопходно разликовати појам безбедности државе од појма безбедности друштва, уз нагласак да *основни критеријум безбедности државе представља њен суверенитет, а безбедности друштва идентитет*, тј. свест о припадности заједници. Кроз оба термина прожима се у суштини егзистенција или преживљавање државе и друштва. Држава која

2) Радослав Гађиновић, *Безбедносна функција државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 14.

3) Avramov, S., *Bezbednost u XXI veku*, Zbornik radova SIMVON 2001, Beograd, str. 423.

изгуби суверенитет престаје да буде држава, а друштво кад изгуби идентитет престаје да постоји као суверена јединка.⁴⁾ Ово раздвајање државне од друштвене безбедности треба схватити условно као два нормативна појма безбедности који се у суштини обједињавају у један интегрални појам означен термином *национална безбедност*. И у једном и у другом термину, у епицентру безбедносне дилеме налази се држава која пружа легитимитет и заштиту друштва.⁵⁾

Сам појам национална безбедност налази се у употреби од 1943. године, када је Валтер Липман (*Walter Lipman*) у свом делу „*U.S. Foreign Policy*” први пут употребио овај термин. После другог светског рата овај појам је нашао широку примену у политичком речнику многих држава. У том контексту он је употребљаван да означи унутрашњу и спољну безбедност државе, односно безбедност државе у односу на спољне и унутрашње изворе угрожености. Ради се, дакле о националној безбедности једне државе која обезбеђује опстанак и нормално деловање државе са свим елементима њене независности, територијалне целовитости и уставног поретка.⁶⁾

По другим ауторима, национална безбедност се дефинише као „настојање националне државе да обезбеди свим члановима друштва сигурност пред угрожавањем извана (интервенције, напади, окупације, блокаде и др.) и унутар друштва (угрожавање реда и мира, криминал и др.)”.⁷⁾

Проф. Радован Вукадиновић са факултета политичких наука у Загребу под „националном сигурношћу(безбедношћу) подразумева физички опстанак једне државе и њезина становништва заједно са основним атрибутима неовисности и сталним материјалним просперитетом државе”.⁸⁾

Национална безбедност, према Слободану Милетићу, је стање у коме се налазе правни субјекти, тј. стање релативног присуства или одсуства угрожавања и/или повређивања правних субјеката за које је одговорна држава. Отуда, слободан Милетић на веома

4) Љубомир Стајић, Радослав Гаџиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2004, стр. 40-44.

5) Радослав Гаџиновић, «Безбедност као модерна научна дисциплина», Зборник радова *Србија, безбедности и институционални изазови*, ИПС, Београд, 2009, стр. 17.

6) Б. Јовановић, часопис *Полиција и сигурност*, бр. 1-2, Загреб, 1997. године, стр. 6.

7) Антон Гризолд, *Европска варност*, Факултет политичких наука, Љубљана, 1998, стр. 23.

8) Рамо Маслеша, *Теорије и системи сигурности*, Магистрат - Сарајево, Сарајево, 2001, стр. 37.

прихватљив начин дефинише националну безбедност као „успостављено, одржавано и унапређивано стање у држави, које омогућава ефективну заштићеност државе и грађана који у њој живе од свих (спољних и унутрашњих) противправних аката (активности) којима се угрожава уставни поредак, суверенитет, независност и територијална целокупност државе, рад државних органа, обављање привредних и друштвених делатности и остваривање слободе, права и дужности човека и грађанина.”⁹⁾

Међутим, под *националном безбедношћу* може се подразумевати и објективно стање нације и државе, у којем њени легитимни органи и институције предузимају дозвољене мере и активности ради заштите основних националних интереса у области спољне и унутрашње политике, економије, одбране, образовања, научноистраживачког рада, културе и у другим областима друштвеног живота. Отуда, полазећи од оваквог теоријског одређења, национална безбедност зависи од њеног војно-политичког и геостратегијског положаја, карактера државе и њених друштвено-политичких и економских односа, као и од карактера међународних односа у њеном ближем и даљем окружењу. Неки аутори међународних односа, националну безбедност дефинишу као «одсуство било каквог страха од напада, угрожавања интереса, или претње друге државе или других држава».¹⁰⁾

У систему националне безбедности модерне државе неодвојиво егзистира „енергетска безбедност” као важан подсистем тог врло значајног система државе.

ДЕФИНИСАЊЕ ЕНЕРГЕТСКЕ БЕЗБЕДНОСТИ

На почетку XXI века најдиректније се уочава значај енергетске безбедности као важног дела система националне безбедности модерне државе. Енергетска безбедност на почетку XXI века постаје централни део политике националне безбедности државе. Корени речи “енергетска безбедности” потичу од: енергетска (грч. *енергетикос*, в. Енергија) који се односи на енергију или енергетику, и енергија (грч. *енергиа* рад, а ен. – *ергон* дело). Термин „безбедност” потиче од грчке речи *asphaleia* (*asphaleia*), која је настала од речи *sphallo* (грешка, узрок пропасти, пропадање, саплитање, пораз, збуњеност, разочарање), и значи избегавање гре-

9) Слободан Милетић, *Полицијско право*, Полицијска академија Београд, 1997.

10) M. Bourguin, *Le probleme de la securite internationale*, Recueil des Cours da L'Academie de droit International, 1934, t. 49., str. 473.

шке, лажи, односно негацију значења појма *sphallo* – *a-sphaleia*. Од речи *sphallo* настала је латинска реч *fallo* (*fefelli, falsum*), чији је енглески синоним реч *false* (неистина, лаж, грешка). Следствено томе, пошто *asphaleia* означава избегавање грешке, лажи, негацију појма *sphallo*, тиме представља и негацију онога што означава енглеска реч *false*. Латински израз за безбедност *securitas/securus* – „без бриге”¹¹⁾ изведен је из кованице *sine cura*, састављене из речи *sine* (без) и *cura/curio* (невоља, забринутост, опрезност, пажња, патња, бол, зебња, жалост, туга...). Отуда кованица *sine cura* (*sinecure*) значи: без забринутости, слободу од (одсуство) бриге (*free from cares*), без невоље (*untroubled*), мирноћу/мир (*quiet*). Именица *securitas* у основи означава положај појединца, са посебним унутрашњом структуром, његову сталоженост и спокојство духа, услов који Цицерон назива „врховним циљем жудње, одсуством страхова од којих зависи срећан живот”¹²⁾. На основу овога, *securitas* означава слободу од забринутости, одсуство опасности, бриге и душевног узнемиравања, сталоженост, безбедност, мирноћу, или мирноћу свести – грчки *euthumon*.¹³⁾ Изведена је од речи *securitas, security*, која означава осећај или стање слободе од претње уништењем,¹⁴⁾ слободу од опасности (*free from danger*), одсуство претњи; или безбедност рођену из страха (*engendered by fear*). Поред речи *security*, у енглеском језику за безбедност се користе и речи *safety* и *secure*. У руском језику за безбедност је у употреби израз *безопасност*, која означава одсуство опасности, стање заштићености од могућег наношења штете, способност спречавања опасних деловања, очување стабилности, обезбеђење достигнутог јединства виталних интереса и елиминисање претњи по њих, као и стварање неопходних услова за функционисање социјалне структуре на путу њеног развоја. Француски израз за безбедност је *sureté/sécurité*, италијански *sicurezza*, немачки *sicherheit*.¹⁵⁾ Дакле на основу ових тумачења појмова може се уопштено рећи да је енергетска безбедност сигурно преношење енергије на даљину, и њено коришћење. Пошто је енергија извор живота на земљи, постаје све већа борба

11) Caldwell and Williams, *Seeking Security in an Insecure World*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc. 2006, p. 5.

12) Emma Rothschild, *What is Security (The Quest for World Order)*, Daedalus, 1995, p. 61.

13) Michael Dillon, *Politics of Security: Towards a Political Philosophy of Continental Thought*, London and New York, 1996, p. 123-128.

14) Caldwell and Williams, *Seeking Security in an Insecure World*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc. 2006, p. 5.

15) Младен Бајагић, *Основи безбедности*, Криминалистичко полицијска академија, Београд, 2007, стр. 12.

за енергетску превласт на планети између великих сила, што неминуовно условљава да се посвети много већа пажња енергији и енергетској безбедности на свим нивоима како у политици националне државе, тако и на нивоу међународне заједнице. Управо због њене важности у функционисању људског друштва и државе научна јавност мора уложити додатне напоре да на основу својих научно-истраживачких резултата увери политичке елите државе да је енергетска безбедност изузетно важна за функционисање и интегралну безбедност државе. Због тога је неопходно дефинисање енергетске безбедности као значајног подсистема националне безбедности.

Државне, институције и појединци различито сагледавају појам и дефиницију енергетске безбједности. Занимљиво је мишљење групе аутора који су помоћу матрице дали дефиницију енергетске безбједности, сходно различитим утицајима и карактеристикама. Анализирани елементи су: разноликост енергетских извора, диферентно снабдијевање, нивои извоза, безбедност тржишта, геополитички и економски аспект, поузданост, ризик од пролиферације НХБ оружја, стабилност тржишта, приуштивост за поједине међународне субјекте и интензитет коришћења. Свака од наведених ставки разматрана је у складу са повећањем или смањењем укупних градијената безбједности и, сходно томе, конструисане дефиниције енергетске безбедности.¹⁶⁾

Да би се општеприхватљиво дефинисала енергетска безбедност треба имати на уму и разноликост извора енергије, зависност од увоза, мали број земаља произвођача или ималаца извора енергије у односу на укупан број корисника, те удео политичке нестабилности региона на извоз енергије и енергената.

Енергетска безбедност има различита значења за различите државе, имајући у виду њихове националне интересе у области економије и енергетике и глобалну економску и енергетску међузависност. Обично се на почетку XXI века говори о неколико димензија енергетске безбедности: стратегијској, политичкој и војној¹⁷⁾ али се за њено што јасније разумевање морају имати у виду макар још две димензије: безбедносна и економска, коначно и еколошка димензија енергетске безбедности.¹⁸⁾ Уз то, потребно је знати да

16) C.S. Britt and S. Ladislav, „Evaluating the Energy Security Implications of a Carbon Constrained U.S Economy”, In *Energy Security and Climate change*, Center for Strategic and International Studies, p. 3-4.

17) M. Mika Purhonen, *Dimensions Of Energy Security*, 3rd EAPC/PfP Workshop on Critical Infrastructure Protection and Civil Emergency Planning Zurich, 22-24 September 2005.

18) Слободан Симић, *Енергетска безбједност*, Висока пословно техничка школа. Добој, 2012, стр. 47.

енергија, заједно са храном и водом, има изузетан геополитички, односно политички, друштвено-економски и стратегијски значај због својих специфичних особина. Енергија, односно енергетски извори су одувек један од најважнијих извора националног богатства и националне моћи држава (тврди елемент моћи), тиме и један од основа на којима држава гради свој економски и политички положај и престиж у свету.

Како год да се посматрају односи геополитике и енергетске безбедности, значајно је уочити да су геополитика једне државе и њена енергетска безбедност у чврстој вези. То је могуће образложити и на следећи начин – енергија је стратешки значајан ресурс сваке државе због чега оне настоје остварити контролу над њеном производњом, транспортом, продајом и потрошњом.¹⁹⁾

Енергетска безбедност обухвата широк спектар сложених и различитих (гео)политичких, економских, безбедносних, војних и технолошких трендова, што је и разлог да се објашњава сложеницама или прилагодљивим појмовима, с аспектом на речи енергетска, односно енергетика и безбедност.²⁰⁾

Различито тумачење појма енергетске безбједности је често резултат уочавања односа између енергената и оних који их експлоатишу, дистрибуирају и пласирају на тржиште, или само користе, односно чињенице имања или немања енергената (извора енергије), да ли се ради о земљи произвођачу, дистрибутеру и продавцу на светском тржишту, или само о потрошачу (кориснику) енергената. Из овога се увиђа да:

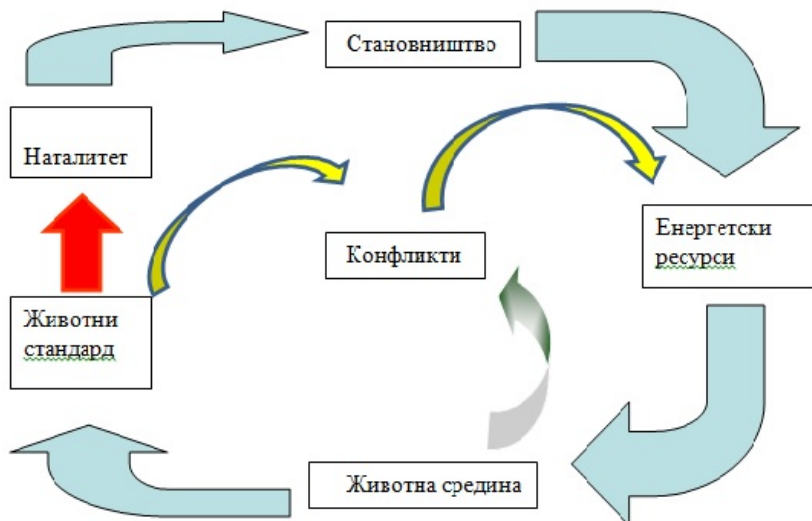
1. за земље богате енергентима, то значи усмеравање пажње на успостављање контроле над производњом и извозом енергената (Русија);
2. за земље у развоју, енергетска безбедност значи набавку енергената по повољним ценама како би могле наставити с економском растом и
3. за земље сиромашне природним изворима, енергетска безбедност значи доступност енергената и предузимање мера којима ће ублажити ту зависност – развојем трго-

19) Драган Колев, „Геополитичка димензија енергетске безбедности”, *Часопис за економију и тржишне комуникације*, Паневропски универзитет “АPERION”, Бања Лука, 2012, Вол.1, стр. 45-63.

20) Младен Бајагић, *Међународна безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012, стр. 306.

вине и економским улагањем у иностранству, диверзификацијом извора енергије и сл. (Јапан).²¹⁾

Слика 2. Могуће конфликтне ситуације због недостатка енергетских ресурса

Извор: Слободан Симић, Енергетска безбедност, Висока пословно техничка школа Добој, 2012, стр. 29.

Без обзира што се све државе фигуративно залажу за интегралну безбедност, тако и за енергетску за све земље, мале државе борате енергентима које немају моћне државе искрене савезнике су безбедносно угрожене, јер постају плен великих и моћних држава ради насилне експлоатације природних богатстава. Зато државе и различито сагледавају енергетску безбедност. Примера ради, земље извознице енергије усредсређују се на одржавање „безбедности потражње“ (security of demand) за њихов извоз, што, на крају, ствара надмоћни удео у приходима њихове владе. Русија и остали светски утицајни произвођачи енергената, као што су САД, Иран, Венецуела и Саудијска Арабија, настоје одржати примат највећих извозника нафте и гаса као кључних енергената и задржати њихову потражњу по што већим ценама, што је основ њихове економске моћи и укупног економског моћи и укупног економског развоја.²²⁾

21) Синиша Таталовић, *Енергетска сигурност и критична инфраструктура*, Центар за сигурносне студије, Факултет политичких знаности Свеучилишта у Загребу, Политичка култура, Загреб, 2008, стр. 29.

22) Саша Николић, „Енергетска безбедност као фактор спољне политике САД на почетку 21. века“, *Војно дело*, бр. 2/2008, стр. 30.

Након многих катастрофа у свету изазваних неправилном експлоатацијом и коришћењем енергената (катастрофе у рудницима, пуцање гасних цеви...) међусобни однос безбедности и енергетике постао је предмет интересовања већине држава, које су схватиле да је енергетска безбедност прворазредно питање за њихов економски и укупни развој. Такође, глобални поремећај тржишта нафте и гаса имао је за последицу и појачани ангажман међународних организација за област енергетске безбедности. Иако су поједини међународни форуми настојали решити проблем доступности енергената и снабдевености светског енергетског тржишта главним изворима енергије, појам енергетске безбедности није детаљно одређен. У Споразуму о међународном енергетском програму из 1974. године појам енергетске безбедности није детаљније одређен, већ се само у преамбули говори о унапређењу „безбедности снабдевања нафтом“, а у члану 47 о обавези свих држава да подстичу стабилну међународну трговину нафтом и унапређују безбедности снабдевања нафтом под разумним и једнаким условима за све стране уговорнице.²³⁾ У Уговору о енергетској повељи из 1994. године енергетска безбедност такође није посебно дефинисана мада се у више одредби Уговора говори о овом појму. Крајем XX века уочава се стварни значај енергетске безбедности на нивоу међународне заједнице па је област енергетске безбедности много јасније дефинисана. Први резултати су учињени од стране УН-а, односно од Економске комисије УН-а за Европу и Форума енергетске безбедности много јасније дефинисана. Први резултати су учињени од стране УН-а, односно од Економске комисије УН-а за Европу и Форума енергетске безбедности УН-а (UN Economic Commission for Europe and Energy Security Forum – UNECE), који су енергетску безбедност дефинисали као „доступност употребљивих енергената на месту њихове финалне потрошње, у довољној количини и ажурности тако да, имајући у виду време за подстицање енергетске ефикасности, економски и друштвени развој земље није материјално ограничен.“²⁴⁾ Област енергетске безбедности мора обухватити матрицу сложених и међусобно зависних елемената/карактеристика који се тичу енергетике, односно енергетских извора: разноликост енергетских извора, диферентно снабдевање, нивои извоза, безбедност тржишта, геополитички и економски аспект, поузданост, ризик од ширења оружја за масовног уништење, стабилност тржи-

23) Д. Тодић, Д. Димитријевић, „Енергетска безбедност у међународном праву животне средине», *Теме*, Год. XXXVI, Бр. 2, Ниш, 2012, стр. 705-706.

24) *American Energy – The Renewable Path to Energy Security*, Worldwatch Institute, Center for American Progress, 2006.

шта, приуштивост за поједине међународне субјекте и интензитет коришћења. Свака од наведених карактеристика има непосредан или посредан утицај на безбедност и, сходно тиме, елементе дефиниције енергетске безбедности.²⁵⁾ Такође, под енергетском безбедношћу на глобалном и националном нивоу се подразумева доступност енергената у довољној количини и по прихватљивим цена, а стабилност испорука, као и физичка безбедност гасовода и нафтовода.²⁶⁾ Према Данијелу Јергину енергетска безбедност обухвата заштиту целокупног ланца производње и снабдевања енергентима, те инфраструктуру која се за те потребе користи.²⁷⁾ Енергетска безбедност представља "доступност енергената", где "доступност" значи потребну количину, континуитет у снабдевању, стабилне и прихватљиве цене, физичку безбедност гасовода и нафтовода, политичку стабилност држава из које се енергенти увозе и сл.²⁸⁾

На пример, неки аутори сматрају да је "енергетска безбедност" стање у коме једна нација и њени грађани имају приступ довољним количинама енергије по разумној цени и без ризика да ће у блиској будућности доћи до прекида таквог снабдевања. Она се дефинише као „способност осигуравања задовољава будућих енергетских потреба путем постојања адекватних домаћих ресурса који се искориштавају под економски прихватљивим условима или се одржавају као стратешке резерве и кроз приступ доступним вањским изворима. Једна од дефиниција енергетске безбедности је да она означава "доступност енергената у довољној количини и по прихватљивим ценама, стабилност испорука, и физичку безбедност гасовода и нафтовода".²⁹⁾

Слободан Симић дефинише енергетску безбедност као "стање у коме један међународни субјект, међународна заједница, односно сви њени грађани, имају приступ довољним количинама енергије по разумној цени на светском тржишту и без изазова, ризика и претњи који би условили да дође до прекида снабдевања

25) C. S. Britt and S. Ladislaw, „Evaluating the Energy Security Implication of a Carbon Constrained U.S. Economy”, In *Energy Security and Climate change*, Center for Strategic and International Studies, 2009, p 3-4.

26) J. Радоман, „Секуритизација енергије као увод у енергетску безбедност”, У *Western Balkans Security Observer (Безбедност Западног Балкана)*, 2007, issue: 4, p.36.

27) Младен Бајагић, *Међународна безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012, стр. 309.

28) G. Bahgat, „Europe`s Energy Security: Challenges and Oppurtunies”, In *International Affairs*, Vol. 82, No 5, 2006, p. 964; С. Николић, „Енергетска безбедност као фактор спољне политике САД на почетку 21. века”, *Војно дело*, Vol. 60, бр. 2, 2008, стр. 39.

29) J. Радоман, „Секуритизација енергије као увод у енергетску безбедност”, У *Western Balkans Security Observer (Безбедност Западног Балкана)*, 2007, issue: 4, p. 36.

енергентима и енергијом.³⁰⁾ Према Џонатану Елкинду (*Johnatan Elkind*) енергетска безбедност има четири елемента: 1/доступност енергетских добара и услуга, која зависи од физичке расположивости енергената, способности држава произвођача, транзитних и држава потрошача да се договоре о условима трговине и технолошким условима производње, транспорта, конверзије и дистрибуције енергената: 2/поузданост пружања енергетских услуга, кроз улагање у алтернативне изворе енергије, диверсификацијом извора енергије и складиштењем енергетских резерви: 3/доступност енергије по прихватљивим, транспарентним и предвидивим ценама и 4/ еколошка одрживост, с обзиром на то да се данас не може замислити утицај који остварује трошење енергената на глобалне климатске промене, тиме и на загађење животне средине.³¹⁾ Еколошка одрживост као елемент енергетске безбедности је последица чврстих веза између енергетике и стања животне средине, због чега, према Европској агенцији за животну средину (*European Environment Agency – EEA*) правилно разумевање енергетске безбедности захтева указивање на последице које енергетски сектор изазива по животну средину.³²⁾

Када је реч о дефиницији енергетске безбедности, требало би размотрити различите аспекте значења овог појма. Иако је у развијеном свету уобичајена дефиниција енергетске безбедности једноставно доступност енергената, и то у довољној количини и по прихватљивим ценама, стабилност испорука, као и физичка безбедност гасовода и нафтовода, различите земље на различите начине интерпретирају шта овај концепт за њих значи.³³⁾ Енергетска безбедност као важан део националне безбедности модерне државе мора функционисати тотално на територији државне територије, где значајно место мора имати локална заједница.

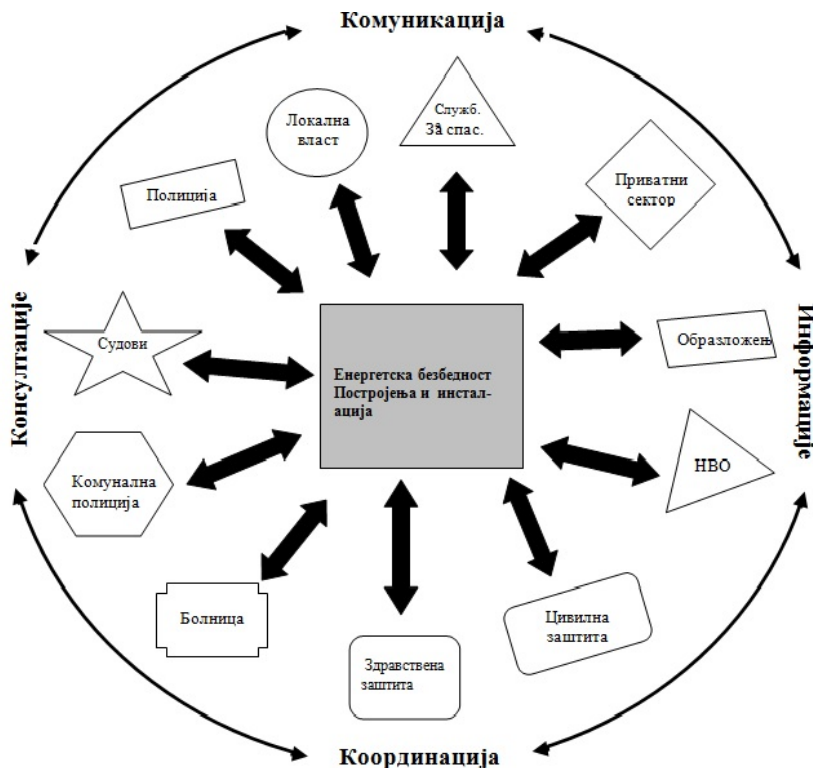
30) Слободан Симић, *Енергетска безбједност*, *op. cit.*, стр. 24.

31) С. Pascual, J.Elkind (eds.), *Energy Security: Economics, Politics, Strategies and Implications*, Washington: Brookings Institutions, 2010, p. 122.

32) European Environment Agency, *Europe`s Environment – The fourth assessment*, Copenhagen, 2007, pp. 322-339.

33) Јелена Радоман: Секуритизација енергије као увод у енергетску безбедносну дилему, *Безбедност западног Балкана*, број 4, јануар – март 2007, стр. 36.

Слика 3. Интеракција енергетске безбедности са безбедносним моделом локалне заједнице

Извор: Слободан Симић, Енергетска безбједност, Висока пословно техничка школа Добој, 2012, стр. 165.

Успостављање система енергетске безбедности је неодложан и важан посао сваке државе. Методологија по којој се успоставља овај важан систем заштите, који је и услов функционисања целокупног система безбедности зависи од облика угрожавања интегралне безбедности с поља и изнутра, односно од начина експлоатације и начина коришћења енергената као и од степена обучености људи који се професионално баве овом проблематиком у држави.

Слика 4. Доношење одлуке у сфери енергетске безбедности

Извор: Слободан Симић, Енергетска безбједност, Висока пословно техничка школа Добој, 2012, стр. 172.

Иако досадашње дефиниције енергетске безбедности нису решиле проблем општеприхватљивог дефинисања овог појма, оне ипак представљају полазну основу у интердисциплинарном научном приступу овом проблему. Критички осврт аутора овог рада досадашњим дефиницијама је првенствено због тога што се оне већином поистовећују са енергетском ефикасношћу и редовном снабдевању држава енергентима. У напорима да се општеприхватљиво дефинише "енергетска безбедност" морају се узети у обзир политичке, стратегијске и војне димензије "енергетске безбедности". Такође, сигуран извор и снабдевање државе енергентима утиче на њен укупни систем безбедности. На основу наведених чињеница "енергетска безбедност" је део националне безбедности државе, истовремено и интегралне безбедности на глобалном нивоу.

Дакле "енергетска безбедност" као део националне безбедности државе и интегралне безбедности ОУН представља скуп политичких, економских, војних и стратегијско-техничких континуираних радњи у процесу технички правилне експлоатације, испоруке и редовног снабдевања свих корисника енергентима. Такође, "енергетска безбедност" обухвата стручност кадрова, како би се

омогућило задовољавање енергетских потреба, очување животне средине и самог човека у њој.

МЕЂУНАРОДНИ АСПЕКТ ЕНЕРГЕТСКЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Обично се у међународном праву животне средине³⁴⁾ за област енергетике највећим делом везују Споразум о међународном енергетском програму (Париз, 1974), Уговор о енергетској повељи (Лисабон, 1994) са Протоколом о енергетској ефикасности (Лисабон, 1994) и касније усвојеним амандманима у вези са трговинским одредбама овог уговора (Брисел, 1998). Појам енергетске безбедности није детаљније одређен у Споразуму о међународном енергетском програму из 1974. године (*UN treaty Series, Vol. 1040*) који у алинеји 1. преамбуле полази од жеље страна уговорница да унапреде “безбедност снабдевања нафтом”, док се у оперативном делу на неколико места разрађује основна идеја из преамбуле. Чланом 47 се утврђују обавезе у вези са подстицањем стабилне међународне трговине нафтом и унапређењем безбедности снабдевања нафтом под разумним и једнаким условима за све стране уговорнице. У Уговору о енергетској повељи (Лисабон, 1994) енергетска безбедност није посебно дефинисана мада се у неколико његових одредаба говори о овом појму. При том би требало имати у виду да је сврха Уговора дефинисана у члану 2 као “установљавање правног оквира за унапређење дугорочне сарадње у области енергетике заснованој на допуњавању и међусобној користи, у складу са циљевима и принципима Повеље” (*Energy Charter Secretariat 2004, 44*). У члану 7 који се односи на питања везана за “транзит” говори се о сигурности енергетског система.³⁵⁾

Енергетска безбедност није посебно дефинисана нити одређена на експлицитан начин као циљ Протокола о енергетској ефикасности и повезаним питањима животне средине (Лисабон, 1994.). У тачки 2. члана 1 Протокола као циљеви су дефинисани: унапређивање политике енергетске ефикасности, стварање оквирних услова који подстичу произвођаче и потрошаче да користе

34) Овде се под појмом «међународни уговори у области животне средине» подразумевају они међународни уговори који су као такви садржали у УНЕП-овом регистру међународних уговора у области животне средине иако би се у детаљнијој анализи листа ових уговора могли на различите начине и према различитим критеријумима проширивати или скраћивати (UNEP 2005).

35) Драгољуб Тадић и Душко Димитријевић, „Енергетска безбедност у међународном праву животне средине», *Теме*, Ниш, бр. 2/2012, стр. 705-706.

енергију што је могуће ефикасније, економичније и погодније за животну средину, посебно кроз организацију ефикасног енергетског тржишта и кроз потпуније одражавање еколошких трошкова и добити, као и унапређивање сарадње на подручју енергетске ефикасности. Међутим, овај уговор такође садржи одредбе које упућују на питања безбедности. Касније усвојени амандмани у вези са трговинским одредбама овог уговора (Брисел, 1998.) не садрже експлицитне одредбе о томе. Међутим, у четвртој алинеји преамбуле Протокола о енергетској ефикасности констатује се постојање свести држава о томе да су остварена побољшања у безбедности снабдевања као и значајне економске добити и користи за животну средину који су резултат примене одговарајућих мера у сектору енергетике.³⁶⁾ У делу Протокола који се односи на дефиниције (чл. 2.) даје се дефиниција појма “утицај на животну средину” и овај појам се дефинише тако да обухвата и утицај који је узрокован одређеном делатношћу на животну средину, укључујући “безбедност” заједно са “људским здрављем”. Поред тога, овај појам обухвата и утицај на флору, фауну, тло, ваздух, воду, климу, пределе и историјске споменике или друге физичке структуре или међу утицаје између ових чинилаца. То такође, укључује и утицај на културну баштину или на друштвено – привредне услове који су последица промена тих чинилаца. Овде би требало имати у виду да је процена утицаја на животну средину у преко граничном контексту предмет уређивања Еспо конвенције о процени утицаја на животну средину у преко граничном контексту (1991) и да термин “утицај” из члана 1 тачка VII ове конвенције такође укључује и “безбедност”.³⁷⁾

Земље извознице енергије усредсређују се на одржавање "безбедности захтева" за њихов извоз, што, на крају, ствара надмоћни удео у приходима њихове владе.³⁸⁾ Циљ Русије је да одржи државну контролу над "стратегичким ресурсима" и стекне пријат над главним цевоводима и тржишним каналима којима њихови бродови транспортују нафту на међународна тржишта.³⁹⁾ У последњих неколико година наглашена је потреба да се прошири концепт енергетске безбедности у две критичне димензије: препознавање глобализације система енергетске безбедности, које се

36) Исто, стр. 709.

37) Тадић Драгољуб и Вид Буксановић, *Еколошка криза у свету и одговор међународне заједнице*, Савезни секретаријат за рад, здравство и социјално стање; Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2003, стр. 242,

38) Daniel Yergin: “Ensuring Energy Security”, *Foreign Affairs*, Mart/April, 2006, Vol. 85.

39) Саша Николић, „Енергетска безбедност као фактор спољне политике САД на почетку 21. века», *Војно дело* бр. 2/2008, стр. 31,

може постићи нарочито ангажовањем Кине и Индије, као и схватањем чињенице да комплетан ланац снабдевања енергијом треба да буде заштићен.⁴⁰⁾

Европска комисија дефинише енергетску безбједност као непрекидну физичку доступност енергената на тржишту, по цени која је приступачне за све потрошаче (приватне и индустријске).⁴¹⁾ Међународна агенција за енергију дефинише безбједност снабдевања енергијом, односно енергетску безбједност у најширем смислу као адекватну, поуздану и приступачну у сваком тренутку.⁴²⁾

Неке дефиниције фокусиране су на енергенте, па се под енергетском безбједношћу на глобалном и националном нивоу подразумева доступност енергената у довољној количини и по прихватљивим цијенама, стабилност испорука, као и физичка безбједност гасовода и нафтовода.⁴³⁾

Различито тумачење енергетске безбједности првенствено потиче од становишта имања енергената, извора енергије, да ли је земља дистрибутер или не, односно да ли је транзицијска тачка за проток енергената. Из угла ове анализе увиђа се да: за земље богате енергентима, то значи усмеравање пажње на успостављање контроле над производњом и извозом енергената (Русија); за земље у развоју, енергетска безбедност значи набаву енергената по повољним ценама како би могле наставити са убрзаним економским растом; и за земље сиромашне природним изворима, енергетска безбедност значи доступност енергената те подузимање мјера којима ће се настојати ублажити та овисност-путем развоја трговине и економског улагања у иностранству, настојања у диверзификацији извора енергије и сл. (Јапан).⁴⁴⁾

Што се тиче држава, и оне су, препознајући значај енергетске безбедности за свој будући развој, у многим стратешким документима отвориле питање заштите и унапређења националних енер-

40) Исто, стр. 32,

41) ЕС (2000), *Green Paper - Towards a European strategy for the security of energy supply*, COM (2000), European Commission, Brussels

42) Наиме, сви потрошачи очекују да «светла увек има самим притиском на прекидач, да њихове зграде имају удобну температуру током целе године, као и да би могли да купе гориво за возила кад год желе да путују. С ти у вези, електрична енергија, топлота, и мобилност се обично сматрају основним животним потребама, тако да енергија треба да буде приступачна свима и у сваком тренутку» (Olz, S., Sims, R., and Kirchner N., *Contribution of Renewables to Energy Security*, International Energy Agency, April 2007. p. 13).

43) J. Radoman „Sekuritizacija energije kao uvod u energetsku bezbednosnu dilemu”, *Western Balkans Security Observer* (Bezbednost Zapadnog Balkana), issue: 4/2007, p. 36.

44) S. Tatalović *Energetska sigurnost i kritična infrastruktura*, Centar za sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Politička kultura, Zagreb, 2008, str. 29.

гетских потенцијала и, тиме и проблем енергетске безбедности. У САД-у се питање енергетске безбедности бавила и Стратегија и Закон о унутрашњој безбедности. (*The National Strategy for Homeland Security u Public Law 107-296. 107th Congress, An Act*). Стратегија је дефинисала следеће кључне функције: обавештајна активност и упозоравање, безбедност граница и транспорта; домаћи контра-тероризам; заштита критичне инфраструктуре; одбрана од тешких последица тероризма и ванредна приправност и одговор. У критичну инфраструктуру и кључне ресурсе према Стратегији припадају: пољопривреда, храна, вода, здравство, службе упозоравања, владине установе, систем информисања и комуникација, енергија, транспорт, финансије и банкарство, хемијска индустрија и поште и шпедиције.⁴⁵⁾ Дакле, енергетски сектор се према Стратегији сматра једним од најважнијих елемената критичне инфраструктуре, кога је у будућности посебно потребно заштитити од актуелних претњи безбедности, посебно тероризма.

Према Енергетској стратегији Руске Федерације из 2003. године “енергетска безбедност представља стање заштићености земље, њених грађана, друштва, државе и привреде сигурним снабдевањем потребним количинама горива и енергије”, односно “пуно и безбедно пружање енергетских ресурса становништва и привреди по приступачним ценама и, истовремено, стимулисање штедње енергената, смањење ризика и отклањање претњи енергетским залихама земље”. У складу са Стратегијом, основни елементи енергетске безбједности су: 1/способност енергетског сектора да задовољи интерне и спољне потребе енергетских ресурса са приступачним потребним квалитетом; 2/способност потрошача да користе енергију ресурса ефикасно, спречавајући непотребне расходе друштва и стварање дефицита енергије у енергетском билансу и 3/стабилност енергетског сектору светлу унутрашње и спољне економије и његова способност да минимизира штету различитих дестабилизирајућих фактора.⁴⁶⁾ Европска комисија (*The European Commission*) дефинише енергетску безбедност као непрекидну физичку доступност енергената на тржишту, по приступачној цени свим потрошачима.⁴⁷⁾ Међународна агенција за енергију (*International Energy Agency – IEA*) дефинише безбедност снабдевања енер-

45) М. Бајагић, „Стратегија националне и унутрашње безбедности – одговор Сједињених Држава на глобалне изазове и претње безбедности», *Безбедност*, бр. 2, Београд, 2003, стр. 161-185,

46) Seliverstov, S. *Energy Security of Russia and the EU: Current Legal Problems*, The Institut Français des Relations Internationales (IFRI), 2009, p. 3.

47) Младен Бајагић, *Међународна безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012, стр. 309,

гијом (security of energy supply), односно енергетску безбедност (energy security), као адекватну, поуздану и приступачну у сваком тренутку.⁴⁸⁾

ЛИТЕРАТУРА

- Avramov, S., *Bezbednost u XXI veku*, Zbornik radova SIMVON 2001, Beograd.
- Bahgat, G., „Europe’s Energy Security: Challenges and Oppurtunities”, In *International Affairs*, Vol. 82, No 5, 2006.
- Бајагић Младен, *Основи безбедности*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007.
- Бајагић Младен, *Међународна безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012.
- Бајагић, Младен, „Стратегија националне и унутрашње безбедности – одговор Сједињених Држава на глобалне изазове и претње безбедности”, *Безбедност*, бр. 2, Београд, 2003.
- Bourguin M., *Le probleme de la securite internationale*, Recueil des Cours da L’Academie de driot International, 1934.
- Britt C. S. and Ladislaw S., „Evaluating the Energy Security Implication of a Carbon Constained U.S. Economy”, In *Energy Security and Climate change*, Center for Strategic and International Studies, 2009.
- Гађиновић Радослав, *Безбедносна функција државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Гризолд Антон, *Европска варност*, Факултет политичких наука, Љубљана, 1998.
- Dillon, Michael, *Politics of Security: Towards a Political Philosophy of Continetal Thought*, London and New York, 1996.
- Ђајић, Н. *Енергетика Србије – јуче, данас, сутра*. Академија инжењерских наука Србије и Чигоја штампа, Београд, 2011.
- European Environment Agency, *Europe’s Environment – The fourth assessment*, Copenhagen, 2007.
- Јовановић Б., часопис *Полиција и сигурност*, бр. 1-2, Загреб, 1997.
- Колев Драган, „Геополитичка димензија енергетске безбедности», *Часопис за економију и тржишне комуникације*, Паневропски универзитет "АРЕ-RION", Бања Лука, 2012.
- Kolodziej, E. A., *Security and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.
- Маслеша Рамо, *Теорије и системи сигурности*, „Магистрат» - Сарајево, Сарајево, 2001.
- Matthew H.B., Rewey C. And Gagliano T, *Energy Security*, National Conference of State Legislatures, 2003.
- Mika Purhonen, M., *Dimensions Of Energy Security*, 3rd EAPC/PfP Workshop on Critical Infrastructure Protection and Civil Emergency Planning, Zurich, 22-24 September 2005.

48) Ölz, S., Sims, R., and N. Kirchner, *Contribution of Renewables to Energy Security*, International Energy Agency, 2007, p. 13.

- Милетић Слободан, *Полицијско право*, Полицијска академија Београд, 1997.
- Morgan P. M., *Security Studies Today*, Polity Press, Cambridge, 2001.
- Николић Саша, „Енергетска безбедност као фактор спољне политике САД на почетку 21. века”, *Војно дело* бр. 2/2008.
- Ölz, S., Sims, R., and N.Kirchner, *Contribution of Renewables to Energy Security*, International Energy Agency, 2007.
- Pascual C. Pascual and Elkind J. (eds.), *Energy Security: Economics, Politics, Strategies and Implications*, Washington: Brookings Institutions, 2010.
- Радоман Јелена: „Секуритизација енергије као увод у енергетску безбедносну дилему”, *Безбедност западног Балкана*, број 4, јануар – март 2007.
- Rothschild Emma, *What is Security (The Quest for World Order)*, Daedalus, 1995.
- Seliverstov, S., „Energy Security of Russia and the EU”, *Current Legal Problems*, The Institut Français des Relations Internationales (IFRI), 2009.
- Симић Слободан *Енергетска безбедност*, Висока пословно техничка школа. Добој, 2012.
- Стајић Љубомир, Гаћиновић Радослав, *Увод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2004.
- Тадић Драгољуб и Буксановић Вид, *Еколошка криза у свету и одговор међународне заједнице*, Савезни секретаријат за рад, здравство и социјално стање; Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2003.
- Таталовић Синиша, *Енергетска сигурност и критична инфраструктура*, Центар за сигурносне студије, Факултет политичких знаности Свеучилишта у Загребу, Политичка култура, Загреб, 2008.
- Тодић, Д. и Димитријевић Д., „Енергетска безбедност у међународном праву животне средине», *Теме*, год. XXXVI, Бр. 2, Ниш, 2012.
- Caldwell and Williams, *Seeking Security in an Insecure World*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc. 2006.
- Yergin Daniel, „Ensuring Energy Security”, *Foreign Affairs*, March/April 2006.

Radoslav Gacinovic

ENERGY SECURITY OF THE STATE

Resume

In historical terms, decisive element in the perception of security was military force. During the second half of the 20th century, the security dilemma moved rapidly towards a broader area of social life, in which non-military security threats are becoming more important. Moreover, source of state's power is moving from military power in narrow sence towards the issues of technology, education, human resources and market control. Energy security has thus become important element of the national security of any modern state. When comes to the definition of energy security, we should consider various aspects of this term. Usual definition includes the availability of energy sources in sufficient quantities and at reasonable prices, stability of energy supply,

as well as the physical safety of gas and oil pipelines. Nevertheless, different countries try to interpret the meaning of this concept. Energy security in practice is applied as a part of broader national security and is implemented on state's territory, where cooperation with the local community is implied. Establishing the system of energy security is an urgent and important task for every state. Methodology of this task is depended on the conditions in which the overall security system of the state operates. It depends on the form of security threats, on the way of exploitation and usage of the energy, as well as on the level of training of security professionals. The current definitions of energy security represent a starting point in an interdisciplinary scientific approach to this problem. A critical review of the previous definitions is held by the author, primarily because most of the definitions identify energy security with energy efficiency and uninterrupted energy supply. The definition of energy security must take into account the political, strategic and military dimensions of energy. We must mention that a steady and unstoppable supply of energy provides affects the efficiency of overall security system of a state. Based on these facts, we can conclude that energy security is not just a part of national security, but also a part of integral global security. To summarize, energy security, as a part of national (state) security and global security at the OUN level, is an integrated set of political, economical, military, strategical and technical permanent actions in the process of exploitation and supply of energy. Also, energy security includes professional staff, needed to meet the needs for both energy and environmental issues.

Keywords: *state, security, national security, energy security, international community*

* Овај рад је примљен 15. марта 2014. године, а прихваћен за штампу на састанку редакције 25. априла 2014. године.